

HANS EGEDE OG DÅBEN

Professor, dr.theol. Kurt E. Larsen

Resumé: Hans Egede (1686-1758) var luthersk præst og fra 1721-1736 missionær i Grønland. Deroppe underviste han om troen, og fra 1724 begyndte grønlændere at blive døbt. Oprindeligt var han meget restriktiv med hensyn til dåben, men efterhånden ændredes hans praksis, så han døbte børn, hvis forældre begærede dåb af børnene og var villig til at lade dem oplære i kristen tro. Efterhånden døbte han også voksne grønlændere, blot de begærede dåb og havde en elementær viden om kristentroen. Artiklen viser, at Hans Egede i sin dåbsteologi og dåbspraksis i 1720'erne på nogle, men ikke alle punkter lå tæt på Danmarks og Norges Kirkeritual af 1685, mens der i skrifterne fra 1737 var sket visse forskydninger, der kan have haft sammenhæng med den pietistiske linje ved det nye hof i København. Nogle af Egedes synspunkter i 1737 kan også have haft baggrund i pietisten Speners katekismusforklaring, som Egede værdsatte højt.

Indledning

Hans Egede rejste i 1721 som missionær til Grønland. Hans udgangspunkt var, at Grønland var et gammelt norsk land, der hørte under den dansk-norske konge, hvorfor det var en kristen pligt at forkynde evangeliet for grønlænderne på Vestkysten og søge at gøre dem til kristne gennem dåben og troen, ligesom det var et mål at finde resterne af de gamle nordboere og styrke dem i troen efter mange hundrede års adskillelse fra den kristne kirke.

Så hurtigt det var ham sprogligt muligt, begyndte Hans Egede at prædike for inuitterne, og allerede i 1724 døbte han den første grønlænder, et sygt barn. I løbet af

1720'erne døbte han over 100 grønlandere, og det fortsatte ind i 1730'erne. Efter Hans Egedes afrejse fra Grønland i 1736 fortsatte missionsarbejdet på vestkysten, bl.a. ved hans sønner Poul Egede og Niels Egede, og ved hundredårsjubilæet i 1821 var alle grønlandere på vestkysten døbt. Ved 200-års-jubilæet i 1921 var alle grønlandere døbt, og den grønlandske kirke var blevet en integreret del af folkekirken (Lidegaard 1993, 140.166). Ved 300-års-jubilæet i 2021 har Grønlands stift den højeste medlemsprocent i folkekirken. Målt på dåbshandlinger og dåbsprocent blev Hans Egedes missionsvirksomhed således både på kort og langt sigt en succes, for så vidt det grønlandske folk ved dåben blev kristnede og det gamle dansk-norske land blev en del af en rigsomfattende luthersk folkekirke med en stærk barnedåbstradition.

I denne artikel skal Hans Egedes dåbsforståelse præsenteres og analyseres, såvel hans dåbsteologi som hans forståelse af den rette dåbspraksis. Det er i kirkehistorie-skrivningen velkendt, at Hans Egede undervejs i livet ændrede dåbspraksis, og disse ændringer beskrives her. Desuden skal det i denne artikel som noget nyt også undersøges, om der også var tale om en forandring i hans udsagn om dåbens teologi. I betragtning af de store forandringer, som kirkepolitikken og også forholdet til det grønlandske missionsprojekt gennemgik i København i forbindelse med kongeskiftet i 1730, skal vi først se på Hans Egedes dåbsforståelse under Frederik 4 (1671-1730, konge 1699-1730). Dernæst skal denne sammenlignes med den dåbsforståelse, der kom til udtryk i hans to vigtige bøger fra 1737, og altså skrevet efter hans afsked med Grønland og midt i statspietismens tid under Christian 6 (1699-1746, konge 1730-1746).

For bedre at kunne fremdrage det særlige ved Hans Egedes dåbsforståelse skal desuden den metode benyttes, at hans dåbsforståelse sammenlignes med nogle af tidens centrale dokumenter om dåb og dåbspraksis. Det er naturligvis ikke muligt inden for denne artikels rammer at sætte Egedes dåbsforståelse i en fyldestgørende sammenhæng med dansk-norsk og luthersk dåbsteologi og dåbspraksis i samtiden, så et par centrale værker er udvalgt til at belyse Egedes dåbssyn gennem en sammenligning. Det drejer sig om *Danmarks og Norges Kirkeritual* fra 1685, som var det gældende ritual/regelsæt, som Egede som præst var forpligtet på, og dernæst om den tyske pietist Philip Jacob Speners (1635-1705) forklaring til Luthers lille katekismus: *Einfältige Erklärung der Christliche Lehre* (1677). Denne bog havde karakter af en folkelig luthersk lærebog i dogmatik og etik med inddragelse af talrige bibelsteder, og den fik stor udbredelse og betydning (Brecht 1993, 289f). På dansk udkom den i 1728. Ifølge den herrnhutiske Grønlandsmissionær Christian David (1691-1751) var Hans Egede i 1734 så glad for Speners katekismusforklaring, at han ville leve og dø på den, og Egede stillede krav om, at herrnhuterne i Grønland skulle forpligte sig på at lære i overensstemmelse med den (Fenger 1879, 138.324f. Bobé 1941, 79).

Hans Egedes dåbsteologi og dåbspraksis i 1723-1725

Kilderne til Hans Egedes dåbsteologi og dåbspraksis i 1720'erne er årsberetninger om arbejdet samt nogle katekismer, som han udarbejdede i årene 1723-1725.

Den første katekismus fra 1723 med meget enkle spørgsmål nævnte ikke dåben (Bobé 1925, 72-74. Nielsen 2012, 33-36), men katekismen fra 1724 nævnte dåben for første gang på skrift i Grønland (Bobé 1925, 132-140). Heri gav han udtryk for en stærk sakramental opfattelse af dåben. Det hedder således, at dåben renser for synd, gør den døbt velbehagelig for Gud og beskytter mod Djævelen: »... Siælene ved Syndsens Smitte er fordervet. Men naar Præsterne døber Mennensken, som troer, da renser Guds Søn deris Sjæle indvortis ved sit Bloed (Krafft), at de bliver smuch og reene og Gud behagelige, og saa tør Diefvelen iche røre ved dem« (Bobé 1925,135). I denne katekismus, som voksne grønlændere formodentlig har skulle lære forud for dåben (Nielsen 2012, 36. Nielsen 2014, 128f), forklarede Hans Egede også, at dåben skænker den evige frelse og sikrer den troende en plads i Himlen fremfor i Helvede: »Ja, ieg troer, at naar jeg er død, jeg igjen skall blive lefvende og kommer til Himmels, fordi Guds Søn har sagt: Alle de, som troer og er døbt i Guds Nafvn, skall komme til Himmels. Men de Vantroer skall komme til Diefvelen udi Helfvede« (Bobé 1925,138). Bag Egedes dåbsforståelse lå en dualistisk verdensopfattelse, hvor verden er en kamplads mellem Gud og Djævelen og han gav andetsteds også udtryk for, at han netop var kommet til Grønland for at redde grønlænderne fra Helvede, mens hollænderne kun var deroppe for at tjene penge (Bobé 1925, 154).

I 1723 tog han med glæde mod en chance for at få et grønlandsk spædbarn ind i sit hjem, fordi han så kunne døbe det og give det del i frelsen. At have dette barn i 'familiepleje' gav ham »en beqvem Leylighed for Haanden, dette arme Barns ævige Salighed at befordre ved det, at det allerede strax i dets spæde Alder ved dend hellige Daab kunde komme till Christum og fremdelis, om Gud skulde unde det Lifvs Frist, udj christelig Tugt og Undervisning blive opdraget« (Bobé 1925,65).

Netop dåbens sakramentale karakter gjorde den nødvendig, og derfor praktiserede han hurtig dåb af børn med kristne forældre. Hos de danske kolonister blev raske børn døbt dagen efter fødslen, mens han i tilfælde af barnets sygdom foretog omgående nød-dåb (Bobé 1925,130.161). Han turde dog heller ikke undlade at døbe et barn af udøbte forældre. Da nogle grønlændere i 1724 kom til ham med et dødssygt barn, forklarede han dem, at barnet skulle døbes for at komme til Guds Rige: »Thi Guds Søn hafver selv befallet at døbe alle dem, som vil blive salig, og at ingen kand komme til Guds Rige uden de bliver døpte etc.« (Bobé 1925, 110f). Faderen bad derefter Egede døbe barnet, og han overvejede først, om det var berettiget af ham at gøre det. Hvis barnet blev rask, ville det ikke nødvendigvis blive oplært og dåben ville således være vanhelliget. På den anden side ville Egede have fået samvittighedsnag, hvis barnet døde udøbt, og så valgte han at døbe det for at han ikke: »... saaledis skulle forsømme denne gifvne Leylighed til Barnets Frelse og Salighed« (Bobé 1925, 110).

Dåben var nødvendig til frelse, men denne nødvendighed tolkede han dog ikke som absolut. I 1724 forekom en brat død af en endnu udøbt katekumen, og da trøstede Hans Egede sig med et håb om, at vedkommendes tro var tilstrækkelig til frelse: »...haaber ieg dog vist, at hand døde salig, saasom ieg hos ham udj Læsningen og gudelig Undervisning fant ret Andagt og indvortis Beveegelse« (Bobé 1925, 129).

Det høje sakramentsyn betød, at Egede frygtede misbrug af sakramentet. Dåb af voksne krævede både viden om Gud og en ret indstilling. Efter den omtalte dåb af et barn ville de voksne grønlandere til hans undren også selv døbes, da han havde »forklaret dem, hvad Nytte og Salighed der følger med Daaben etc.«. Han afviste dog deres ønske, for han var ikke sikker på, at de elskede Gud af hjertet, selvom de bedyrede dette, og derfor var forudsætningerne for dåb ikke tilstede: »... nu det er langt fra, at disse stachels Mennisker endnu har dend Begreeb om Gud eller Andacht til Guds Ord, som fornøden giøris«. Han nøjedes foreløbigt med at glæde sig over deres ønske om dåb og så frem til den dag, hvor de kunne døbes (Bobé 1925, 111). Der krævedes altså ifølge dette udsagn kærlighed til Gud, viden om Gud, og en ret andægtig indstilling over for Guds ord hos dåbskandidaterne. I sin katekismus beskrev han betingelsen for dåben fra menneskets side lidt anderledes. Her krævedes der tro på Jesus, kærlighed til Jesus og sorg over egne synder: »Troer du och og vill du være døbt i Jesu Navn og sørger du for dine Synder? Jeg troer og vill være døbt i Jesu Nafvn, ieg elsker och Guds Søn hjertelig og sørger for at jeg er saa syndefuld« (Bobé 1925, 137).

Forudsætningerne for dåb af voksne kunne også beskrives som »saa megen Andagt og Efftertanche, saa de kand gifve ringiste Tegn fra sig til nogen alvorlig Begierlighed effter det ævige Gode og Salighed (Bobé 1925, 153). Men denne indstilling kunne efter Egedes beskrivelse ikke forekomme, så længe grønlanderne levede i deres traditionelle livsstil. Der måtte en grundlæggende kulturel ændring til først. Det var uforeneligt med dåben, at de levede »... i deris Vildhed og Selfvraadighed uden menniskelig Regler og Poletie, thi dend fæiske Dumhed og Vanvittighed forhindrer, at Guds Ord kand giøre Frucht hos dem till sand Omvendelse, hvorfore det er gandske nødvendighed, at de først maa giøris till Mennisker, førend de kand blifve christne Mennisker« (Bobé 1925, 152). Hans arbejdsprogram blev altså en form for 'menneske først og kristen så', og dette indbefattede efter hans opfattelse bestemte »Midler og Anstalter«, der kunne holde grønlanderne under disciplin: »... hvorfore ieg och iche heller tør fordriste mig till at giøre dem delagtig udj dens hellige Daab, befrychtende, at om de blefve til passe igien, det høyværdige Sacramente, formedelst deris sædvanlig Uskichelighed og hedenske Vederstyggeligheder, skulle blifve vanhelliget, hvilchet og visselig vilde paafølge i saadan Stand og Tilstand, de endnu befindes udj, og iche saadanne Midler og Anstalter er forhaanden, hvor ved de kand holdis under alvorlig Tucht og Disciplin« (Bobé 1925, 153).

Med disse »midler og anstalter« foresvævede der ham, at der som hjemme i Danmark-Norge skulle være en kristen øvrighed, der holdt afgudsdyrkelse nede og sørgede for en ydre opretholdelse af de Ti Bud og for en tilstrækkelig dækning af landet med

præster, så de døbte kunne deltage i gudstjenester og undervisning. At døbe voksne grønlandere, hvor forudsætningerne ikke var til stede, kunne føre til at de fortsatte deres gamle livsstil og religiøse traditioner, og dette var for Hans Egede at vanhellige dåben. Af frygt for dette veg han tilbage for at døbe voksne grønlandere, men i 1725 døbte imidlertid hans medhjælper pastor Alberth Topp den første grønlander, der ved dåben fik et nyt navn: Fridrich Christian (som den danske konge og kronprins!). I den forbindelse redegjorde Hans Egede omhyggeligt i sin årsberetning for, at den rette intellektuelle og følelsesmæssige forudsætning havde været til stede. Den unge grønlander havde »... faaet saadan Begreb om Gud og sin Salighed, saa hannem dend hellige Daab er blefven meddeleet. Hvilchen hand och med stor Andagt, ja taareflydende Øyne annammede, till alle hosværendis største Glæde og Fornøjelse« (Bobé 1925, 163). Hans Egede sluttede beretningen med at glæde sig over, hvad Guds Ånd kunne gøre ved en enkelt person, men gentog den strategi for missionsarbejdet, at 'deris uordentlig Lefvnet og slemme Sæder ved Christelig Tucht og gode Foranstaltninger blifver removerit' (Bobé 1925, 163).

Egedes dåbsforståelse i 1720'erne og Kirkerituals

Danmarks og Norges Kirkeritual fra 1685 var det gældende ritual/regelsæt, som Egede som præst var forpligtet på. Det er derfor heller ikke så overraskende, at meget i Egedes dåbsteologi og dåbspraksis var i overensstemmelse med Kirkerituals ord og vejledninger. Hans tale om dåben som renselse for synd må siges at svare nøje til Kirkerituals ord om »rigelig Aftoelse af Synden« i den såkaldte syndflodsbøn (Kirkeritual, 28.30).

Ifølge Kirkeritual skulle dåben indledes med en exorcisme ved børns men ikke ved voksnes dåb. Kildematerialet oplyser ikke, om Egede har benyttet sig af exorcisme ved børns dåb, men hans tale om befrielse fra Djævelen svarer indholdsmæssigt til exorcismen. I katekismus-spørgsmålene forud for dåben spillede Djævelen en betydelig rolle og nævntes i 11 ud af 28 spørgsmål (Bobé 1925, 132-136. Kirkeritual, 28). Kirkeritual havde som Egede en stærk tale om dåbens nødvendighed og om behovet for hurtig dåb (Kirkeritual, 27.34f), ligesom han – i hvert fald undertiden – fulgte Kirkerituals ord om at give voksne et nyt navn ved dåben (Kirkeritual, 38. Bobé 1941, 71).

Det mest interessante er, hvad Egede i 1720'erne *ikke* brugte fra Kirkeritual, og hvad han *tilføjede* af nye aspekter. Den nydøbte voksne blev i Kirkeritual formanet til at leve som en kristen og herunder »flittig høre Guds Ord, med Andagt bruge det høyværdige Alterens Sakramente« (Kirkeritual, 38). Derfor er det påfaldende, at Hans Egede slet ikke nævnte nadveren i forbindelse med dåben. Nadveren spillede tilsyneladende kun en lille rolle i Grønland. I sine indberetninger nævnte han, når han selv og andre danskere i Grønland »kommunicerede«, men det var først i 1739, at Hans Egedes søn og efterfølger, Poul Egede (1708-1789) lod den første grønlander deltage i nadveren, altså 15 år efter den første dåb (Fenger 1879, 159). Egede talte heller ikke i 1720'erne om dåben som en optagelse i den kristne menighed. Til gengæld er hans egen skarpe

fremhævelse af Himmel/Helvede en tilføjelse i forhold til Kirkeritualet, ligesom hans tillid til at en troende udøbt mand bliver frelst, heller ikke har noget modsvarende der.

Med hensyn til dåbspraksis gjorde der sig en forskel gældende vedrørende fadderne. Fadderinstitutionen var omhyggeligt beskrevet i Kirkeritualet, og Hans Egede nævnte også faddere i sine indberetninger, når der var tale om dåb af danske kolonisters børn. Til gengæld gjorde han det kun undtagelsesvist i forbindelse med dåb af grønlandske børn (Bobé 1925,130. Bobé 1941,71). Man kan gisne om årsagerne dertil. Ifølge Kirkeritualets ordlyd skulle præsten tale til fadderne om deres pligter i forhold til oplæring, med indledningen: »I gode Christne« (Kirkeritualet, 31). Men ofte var der ikke andre kristne (døbte) til stede ved grønlandske børns dåb end Egede selv. Måske har Egede ikke fundet det naturligt at lade de danske i kolonien stå som faddere, for de var efter Egedes opfattelse ikke altid »gode kristne« og de kunne heller ikke forventes at blive i Grønland i så lang fremtid, at de kunne påtage sig de døbtes oplæring. Ved ikke at inddrage faddere til de grønlandske børn blev det Hans Egede selv, der stod med oplæringsansvaret, og det kom til at hvile tungt på ham, da missionsarbejdet syntes at skulle afsluttes i 1731 og når grønlænderes omflakkende livsstil vanskeliggjorde kontinuerlig undervisning.

Kirkeritualet af 1685 understreger, at dåben efter luthersk opfattelse ikke behøver at blive foretaget af en præst, men i nødstilfælde kan udføres af enhver kristen. Denne nøddåb ved lægfolk blev ikke nævnt af Egede. Det er med rette blevet påpeget af Flemming A. J. Nielsen, at Egedes katekismes ord om *præsten* som døber kunne skabe et stærkt afhængighedsforhold (Nielsen 2012, 40. Bobé 1925, 135). Dette bekræftes også af den grønlandske opfattelse, at når Hans Egede havde døbt et barn, havde han også ret og pligt over det (Bobé 1925, 111).

Ved voksnes dåb stillede Kirkeritualet store krav. Der skulle ske en grundig undervisning og eksamination i katekismen og troens artikler, så dåbskandidaten både forstod den lutherske lære og kunne forsvare den overfor anden lærdom. Præsterne skulle formane dåbskandidaterne til ikke at lade sig døbe af »Skrymt og Hykleri« eller af hensyn »til nogen verslig Ære og Profit; men alene til sin Siæls ævige Salighed« (Kirkeritualet, 35). Såvel forud for dåbshandlingen som under denne skulle hele menigheden bede om dåbskandidatens omvendelse, og inden dåben skulle dåbskandidaten erklære sig rede til »at afsige, forsvære, og til ævig Tid forkaste den N. Vantro, som han hidindtil har været udi« (Kirkeritualet, 36f). Hans Egedes krav til voksne grønlænderes dåb var ikke helt så omfattende som Kirkeritualets, men han var dog grundlæggende på linje med kravet om en ikke ubetydelig viden om luthersk kristendom. Til gengæld var der en klar forskel deri, at Kirkeritualet af dåbskandidaterne dels krævede ja til forsagelsen og troen og dels en dogmatisk viden, mens omvendelsen var noget, menigheden bad om. Hos Hans Egede var der også en vægt på det følelsesmæssige, for han krævede også udtrykkeligt en kærlighed til Jesus og en personlig anger og sorg over egen syndighed.

Der var således hos Egede tale om en stærkt sakramental opfattelse af dåben og dens nødvendighed til salighed og personlig tro som baggrund herfor, mens dåben som indføring i et tros- og menighedsliv med nadver stod svagt. Egede lagde vægt på de døbtes muligheder for at fortsætte med at blive oplært af ham og andre danske præster, der således kom til at spille en meget central rolle. Derved kom et højt dåbssyn og embedssyn, men et svagt menighedsbegreb og nadversyn til at karakterisere hans tidlige virke i Grønland.

Spørgsmålet er nu, om Egedes anliggender vedrørende dåben kan føres tilbage til Speners katekismusforklaring?

Sammenligning med dåbsforståelsen i Speners katekismusforklaring

Det er for længst påvist, at den officielle dansk-norske katekismusforklaring fra 1737, Erik Pontoppidans *Sandhed til Gudfrygtighed* kunne lægge sig overordentligt tæt op ad Speners lærebog *Einfältige Erklrning der Christliche Lehre*,¹ og Hans Egede satte som nævnt meget stor pris på Speners bog. Hvornår Egede stiftede bekendtskab med Speners lærebog vides ikke. Speners virke har han vistnok kendt fra sin studietid (Danbolt 1958, 40.47f. Fenger 1879, 17), men måske har han først lært dennes lærebog at kende i den danske oversættelse fra 1728, og i så fald vil den altså ikke have kunnet påvirke ham i de første r i Grønland.

En sammenligning mellem Egedes dåbsforståelse i 1720'erne og indholdet i Speners lærebog tyder ikke på, at Egedes særlige anliggender omkring dåb og dåbspraksis går tilbage til Speners katekismusforklaring. Spener forholder sig i sin lærebog reelt kun til barnedåb – kun i forbifarten nævnes voksnes dåb (Spener 1849, 299.307). Og Spener lægger i sin grundige redegørelse for dåben mest vægt på dennes positive betydning i retning af at styrke den døbtes tro og helliggørelse senere i livet. Naturligt nok var der indholdsmæssige ligheder mellem de to lutherske præster, men intet tyder på Egedes direkte afhængighed. Følgende to eksempler viser deres forskellige anliggende. Der var forskelle i deres beskrivelse af følgerne, hvis den døbte kom væk fra sin dåb: Egede slog på, at dåben blev vanhelliget, hvis de døbte kom væk fra kristen påvirkning og vendte tilbage til deres gamle liv i hedenskabet. Spener slog for sin del på følgerne for den enkelte døbte, der kom væk fra dåben og levede i ubodfrdighed (spørgsmål 1018) og tjeneste for synden (spørgsmål 1060). For vedkommende ville dåben blive til skade, idet vedkommende ville få en meget sværere fordømmelse end de udøbte, der ikke havde smagt sådanne goder (Spener 1849, 308. 319). Det andet eksempel er, at tanken om den dobbelte udgang nok findes hos Spener, men han lægger i modsætning til Hans Egede ingen vægt på Himmel/Helvede i forbindelse med dåben.

Materialet kan således ikke bekræfte nogen afhængighed af Speners lærebog i 1720'erne.

Dåbsteologi og dåbspraksis i Egedes skrifter fra 1737

Hans Egedes originale årsberetninger om arbejdet i Grønland fra årene efter 1725 er gået til grunde ved Københavns brand, og det er derfor ikke muligt at følge hans udvikling i de følgende år. Der mangler kilder til Egedes dåbsforståelse fra mere end et årti. Efter sin ankomst til København i 1736 søgte han at fremme missionsprojektet ved at udgive værker, der fortalte om Grønland og missionsarbejdet deroppe. Særligt vigtige er Hans Egedes to bøger med forord fra 1737: *Kort Beretning om den grønlandske Missions Beskaffenhed* (herefter forkortet til: *Kort Beretning*) og hans store bog *Omstændelig og udførlig relation angaaende Den Grønlandske Missions Begyndelse og Fortsættelse samt hvad ellers mere derved Landets Recognoscering, dets beskaffenhed, og Indbyggernes Væsen og Leve-Maade vedkommende, er befunden af Hans Egede, først Guds Ords u-værdig Lærere for Vogens Menigheder udi Nord-landene, derefter kongelig dansk Missionair udi Grønland, Kjøbenhavn 1738* (herefter forkortet til: *Omstændelig Relation*).

Disse bøger tegner det billede af Hans Egedes dåbsteologi og dåbspraksis, som han i 1737 ønskede at gøre offentligt kendt. Materialet giver mulighed for at undersøge, om der har været tale om en udvikling hos ham i de mellemliggende 12-14 år. Dertil kommer det interessante forhold, at *Omstændelig Relation* også genudgiver årsberetningerne fra årene frem til 1725, men i en stærkt redigeret form. Derfor er det ved en sammenligning af de oprindelige og de redigerede udgaver muligt at se eventuelle ændringer undervejs. Beretningernes ændrede form understreger den kildekritiske regel, at årsberetningerne i *Omstændelig Relation* ikke kan bruges som kilder til Egedes synspunkter i de anførte år, men kun til de synspunkter, som han vedkendte sig ved udgivelsen i 1737.

Mange ting var sket i de mellemliggende år, både i hans eget liv og i de kirkepolitiske forhold. I 1730 var der sket et kongeskifte, og den kirkelige situation i København var blevet en ganske anden end i Egedes studietid og i tiden op til hans afrejse til Grønland. En ny pietistisk konge var kommet til magten, og Christian 6 havde også valgt nye rådgivere. Statspietismen vandt frem, men samtidigt havde årene 1730-1737 også aftegnet en front mod mere radikale udgaver af pietismen. Separatister i København havde undsagt barnedåben og måske vanddåben i det hele taget (Rørdam *Svenske* 1907-1909, 53). En separatist blev landsforvist, og det blev diskuteret fra 1735, om andre separatisters børn skulle døbes med tvang (Rørdam *Bidrag* 1907-1909, 439-444). På baggrund af disse ændrede forhold i hovedstaden og ved hoffet, hvis støtte Egede var afhængig af i sit videre missionsarbejde, er det relevant at undersøge, om Egede i sine ord om dåbsforståelse og dåbspraksis havde ændret signaler i forhold til 1720'erne.

Ny dåbspraksis

Egedes dåbspraksis var ifølge bøgerne fra 1737 blevet ændret efter få år i Grønland. Baggrunden var efter hans eget udsagn, at han nok havde fortrudt nogle dåbshandlinger, men han havde dog oftere fortrudt ikke-dåb. Hos nogle døende havde han mærket

tegn på Guds Ånds virke, og så var det forkert ikke at døbe dem (*Kort Beretning*, 309f. *Omstændelig Relation*, 369).

Når det gjaldt grønlandske børn, havde Egede oprindeligt kun døbt dem, hvis de var døende og havde opnået et vist kendskab til den kristne tro. Det hedder således om den ene af hans små plejebørn: »Han blev dog tilforne gjort deelagtig ude i det høyværdige Igienfødsels Sacramente, hvilket han med sømmelig Andagt annammede, eftersom han af den Underviisning, jeg har kundet meddele ham, havde samled sig så megen kundskab om Gud og sin Salighed, at han vidste og troede, at hans evige Salighed der udi bestod« (*Omstændelig Relation*, 178).

Det nye var, at han i betragtning af den uhyggeligt store børnedødelighed, som fik mange grønlandske børn til at dø »uden Daab og Christendom«, gerne ville give børnene del i »Salighed og det aandelige Igienfødsels Middel« (*Omstændelig Relation*, 254). De nye tanker om dåbspraksis skyldtes også en ændret missionsstrategi. Han havde ikke haft særligt held med at prædike for de voksne grønlændere og få dem ind under den nødvendige disciplin, så derfor ville han i stedet begynde missionsarbejdet med børnene. Forskellen i strategi træder frem i den tekstredigering, Egede foretog i 1737: Talen om først at skaffe orden og disciplin er gang på gang fjernet i redigeringen af de gamle indberetninger (se Bobé 1925, 68, 91, 152, 159, 163 sammenlignet med de tilsvarende steder i *Omstændelig Relation*).

Den nye missionsstrategi handlede om at døbe børn, så de straks efter fødslen kunne indplantes i kirken og siden vokse i dåbens nåde. Det lignede den kirkelige praksis hjemme i Danmark-Norge, dog med den forskel at der i Grønland var tale om udøbte forældre. Der stilledes altså ikke længere krav om forældrenes dåb og tro, men han fandt det tilstrækkeligt, at forældrene ønskede dåben for deres børn og tillod at børnene blev oplært i troen »ligesom udi Christne Lande« (*Omstændelig Relation*, 255). Lidt stærkere blev det formuleret i det andet skrift, ifølge hvilket han kun ville døbe børn, »hvis Forældre havde nogenledes Kundskab om Gud, og begreb Daabens salige Brug og Nytte« og ville love at opdrage dem (*Kort Beretning*, 303f). Han havde fremlagt disse tanker om en ny og mindre restriktiv dåbspraksis i januar 1729 og fået sine kollegers opbakning dertil (*Omstændelig Relation*, 256-260). Derefter var han begyndt at døbe flere børn på sine rejser. Han døbte fx på Koek-øerne 16 små børn i de 34 familier, idet han lod de udøbte forældre bære børnene til dåben »og svare paa deres Børns Vegne, hvad dem blev tilspurdt, og give dem Navn« (*Omstændelig Relation*, 265). Forældrene blev efterfølgende formanet til ikke at forarge deres små og ikke forføre dem til noget ondt, men snarere fortælle børnene om Gud og lægge vægt på selv at frygte og elske Gud, så de selv snart kunne blive døbt (*Omstændelig Relation*, 265). I alt blev omkring 150 børn døbt på Hans Egedes rejser i området (*Omstændelig Relation*, 307). Mange af disse døde dog hurtigt. På den gamle kolonis ø var der i december 1729 »6 smaaa Børn, som udi den hellige Daab bleve deelagtig gjorde. Af de udi forrige Vinter døbte Børn, vare allerede 6 igien ved Døden afgangen, og som den første Grøde i Guds Rige indkommet« (*Omstændelig*

Relation, 280). I et område døbte han i 1730 yderligere 9 børn, mens 12 af dem, der var døbt året før, var døde, men grønlænderne lod sig i nogen grad trøste ved »det Haab og Fortrøstning de havde om de Dødes Opstandelse« og håbede efter Egedes »Trøst og Underviisning«, at de skulle få deres døde igen i Himlen. (*Omstændelig Relation*, 295f).

Hans Egede modtog først en rum tid efter indførelsen af sin nye dåbspraksis Missionskollegiets opbakning til den. I skrivelsen, der er dateret i København 11/5 1730 (*Omstændelig Relation*, 261-163), lægger man i formuleringerne særligt mærke til, at Missionskollegiet åbenbart frygtede, at missionærerne lokkede eller tvang grønlænderne til at få deres børn døbt (*Omstændelig Relation*, 261). I betragtning af den samtidige hjemlige debat om tvangsdåb af radikalpietisters børn i Danmark-Norge er det forståeligt, at kollegiet nævnte denne problematik, idet dog forholdene i Grønland nærmest var modsatte: Deroppe ville forældrene gerne have deres børn døbt. Hans Egede viste i bøgerne fra 1737, at han var blevet mindre restriktiv og i højere grad fulgte forældrenes ønsker – og enhver tvangsdåb lagde han afstand til (*Omstændelig Relation*, fortalen. Rudelbach 1848, 324f).

Missionskollegiet frygtede også, at overtro lå bag grønlændernes ønsker om deres børns dåb (*Omstændelig Relation*, 261). Dette kan have været medvirkende til, at Hans Egede redegjorde for sin omhu i forvaltningen af barnedåben: En kvinde ville have sit nyfødte barn døbt, og »efter Paamindelse, til at have en retsindig Intention med hendes Barns Daab, blev det og døbt i den Hellige Trefoldigheds Navn« (*Omstændelig Relation*, 288).

Den nye dåbspraksis medførte på langt sigt et behov for mere undervisning og flere grønlandske kateketer (Larsen 2020, 158f). På kort sigt kom den nye dåbspraksis til at betyde, at Christian 6 alligevel ikke opgav missionsprojektet på Grønland (*Omstændelig Relation*, 311). I juni 1731 modtog Hans Egede meddelelsen om, at Frederik 4. var død, og at den nye konge havde tænkt sig at standse missionsprojektet. Dette ramte Egede meget hårdt, fordi han elskede grønlænderne og ikke mindst de 150 små døbt (*Omstændelig Relation*, 307). Han havde ikke samvittighed til at svigte grønlænderne ved at rejse hjem, så han blev deroppe og ville fortsætte arbejdet for deres tro og oplæring (*Kort Beretning*, 309f). Han fandt det »en uforsvarlig Synd, om Guds Ord og Saligheds Midler blev dem igien fra taget, som allerede var kommet til den Skiønsomhed, og hos hvilke var gjordt saa stor en Begyndelse« (*Omstændelig Relation*, 323). Fordi han i en periode ikke vidste om missionsarbejdet og dermed dåbsoplæringen ville fortsætte på længere sigt, iværksatte han en pause med hensyn til dåbshandlinger. Han turde ikke døbe flere grønlandske børn, selvom forældrene bad ham derom. Først i juni 1733 havde han igen så stor tillid til, at hele missionsprojektet og dermed de døbtets fremtidige oplæring kunne fortsætte, at han igen vovede at døbe (*Omstændelig Relation*, 341).

Med hensyn til dåb af voksne grønlændere var kravene også blevet lempede i 1737. Han havde fortrudt sine tidligere store krav. Det havde ifølge hans egen beskrivelse tidligere været et krav for Egede, at de voksne kun kunne blive døbt, hvis de både havde

tilstrækkelig kundskab om den kristne tro og vilje til at leve et nyt liv, hvilket kunne vise sig i »Rætsindighed og Alvorlighed for Gud« og »sømmelig Andagt« og »Boedfærdighed« (*Omstændelig Relation*, 232.267.283). Afgørelsen havde ligget hos Hans Egede selv, for det havde ikke været nok, at grønlænderne med munden gav udtryk for anger og for ønske om dåb (*Omstændelig Relation*, 221. Rudelbach 1848, 328). Han beskrev sig nu som mildere i sin praksis. Han havde tidligere fortrudt at have nægtet en kvinde og hendes barn dåben, fordi »de ikkun en kort Tiid havde nydt vores Underviisning, og derfor endnu manglede den Kundskab, som til Daabens Erlangelse fornøden giordes«. Nu ville han ikke nægte det længere, og begrundede det med apostlenes praksis, for han fandt ikke belæg for, at »Christi Apostle havde forholdt dem Daaben, som den christelige Lære Bifald, og i Enfoldighed forlangede den« (*Omstændelig Relation*, 369f).

I denne nye praksis omkring voksnes dåb havde Missionskollegiet også givet ham opbakning. Ganske vist advarede kollegiet – som Kirkeritualet – mod en for hurtig dåb, for der skal både ske en grundig undervisning og mærkes en begærlighed efter »Daabens salige Nytte og Kraft« hos dåbskandidaterne, og kollegiet anerkendte Egedes vægtlægning herpå. Men dernæst gik kollegiet i sin skrivelse imidlertid direkte imod Kirkeritualets – altså gældende lovs – krav om grundig oplæring: Var der blot »et enfoldigt Begreb om Saligheds Ordning ved Christum« og en voksende længsel efter dåb til stede, mente kollegiet ikke, at dåben burde nægtes grønlænderne (*Omstændelig Relation*, 263). Hermed havde myndighederne i København – nu præget af statspietismen – stillet sig på den side, der nedtonede kravene til voksne grønlænderes dåb, især med hensyn til viden.

Der var altså tale om en ændret dåbspraksis, både vedrørende børn og voksne, med nedtoning af de krav, der stilledes forud for dåb. Hermed havde Egede bevæget sig endnu længere væk fra Kirkeritualets høje videnskabelige krav, men han havde altså gjort det med efterfølgende opbakning fra det hjemlige Missionskollegium.

I de følgende år skulle det komme til en større debat om kravene til dåb, fordi herrnhuterne på Grønland var endnu hurtigere til at gennemføre voksnes dåb, da de fra 1739 begyndte at udføre dåbshandlinger i deres missionskoloni i Grønland (Fenger 1879, 237. Gad 1969, 349.354.449. Bobé 1941, 94). Denne strid hørte dog en senere tid til og kan ikke behandles her, men man aner i missionskollegiets udtalelse en foregribelse af debatten i 1740'erne.

Ny teologi om dåben?

Det danske hofs statspietistiske balancekurs mellem ortodoksi og radikalpietisme i 1730'erne var Hans Egedes virkelighed efter hjemkomsten. Som én, der selv erklærede at have sande pietister »ganske kære« og som elskede »Joh. Arndt, Spener og Francke, som i vor Tid har været Pietismens Fædre« (Bobé 1941, 79) har den linje ikke ligget ham selv fjernt. I skrifterne fra 1737 balancerede han også selv ved stadigt at tale højt om

dåbens betydning men samtidigt også lægge mere vægt på troens betydning og helliggørelsen end før.

I skrifterne fra 1737 var der stadig tale om et sakramentalt dåbssyn. Den døbte blev kåret til Guds barn, blev optaget i nådepagten og fik del i Guds Rige (*Omstændelig Relation*, 349.357), og som døbt kunne et barn derfor dø lykkeligere end andre børn (*Omstændelig Relation*, 304.350). Sprogbrugen i beskrivelsen af dåben var dog blevet en lidt anden i 1737-skrifterne. Der taltes ikke mere om, at dåben rensede for synd og beskyttede mod Djævelen, men til gengæld om barnets genfødsel – et begreb, som Egede ikke synes at have anvendt i 1720'erne. En dreng blev gjort »deeltagende i det højværdige Igenfødsels Sakramente«, som han tog imod med andagt, fordi han vidste, at »hans evige Salighed der udi bestod« (*Omstændelig Relation*, 178). Tilsvarende beder Egede for nydøbte grønlanderbørn til Gud, som »ved det hellige Igenfødsels Bad har udøst sin Hellig Aand over ham, at .... han fremdeles forøge sin hellig Aands Gaver i og hos dem til Troens Formerelse, og et ret Christeligt Livs og Levnedes Fremdragelse, og omsider evige Salighed« (*Omstændelig Relation*, 405). Det sidste citat viser, at Egede lægger mere vægt på dåben som indgangen til et nyt liv i tro og kristeligt liv, og i den sammenhæng kunne begrebet genfødsel være mere nyttigt end talen om tilgivelse. Begrebet genfødsel indgik såvel i det dansk-norske dåbsritual som i Kirkeritualet, så det kan ikke i sig selv undre, at en præst brugte dette udtryk. Det er dog interessant, at Egede først begynder at anvende dette begreb i 1737-skrifterne. Det kan have sammenhæng med, at 'genfødsel' helt generelt var et ord, som pietismen yndede, og det kan også have en direkte sammenhæng med Speners lærebog, hvori begreberne genfødsel/genfødte/ugenfødte spillede en meget stor rolle, fx i spørgsmålene 343.354f.379.1017-1035 (Spener 1849, 107.110.117.307-313).

Dåbens nødvendighed nedtonedes i forhold til tidligere. Egede fortæller om en mand, der pludseligt havde mistet sin store søn på havet, og han »havde gierne trøstet den stakkels bedrøvede Fader, dersom Sønnen havde været saa lykkelig, at døe i den Tilstand, saa den sørgende Igenlevende kunde sikkerlig trøstes ved hans Opstandelse« (*Omstændelig Relation*, 290). Ordet 'sikkerlig' går tilsyneladende på, at man kan være tryk ved et døbt menneskes frelse på grund af dåben, mens det var mindre sikkert, når den døde var udøbt. Mindre sikkert, men altså ikke umuligt. Tilsvarende var det vel hårdt for ham, at en dreng, som han havde besluttet at døbe, pludseligt omkom udøbt, men han trøstede sig dog med »alt maa overlades Guds skjulte Raad og Domme« (*Omstændelig Relation*, 335). Allerede i 1720'erne havde Egede ikke regnet dåben for absolut nødvendig til frelse, men i 1737 fremhævede han troen som den vigtigste forudsætning for frelsen: »Ikke Daabens Mistelse, men dens Foragt, fordømmer; thi Troen af Ordets Hørelse er og bliver dog, paa Menneskens Side, Saligheds fornemste Middel og Aarsag« (*Omstændelig Relation*, 370). Med denne afvisning af at udøbte går fortabt, stillede Egede sig ind i en lang luthersk og vestlig kirkelig tradition, men hans konkrete ordvalg kan

være hentet direkte fra Speners lærebog, der i sit spørgsmål 991 skriver, at »...verdammnet nicht der Mangel, sondern die Verachtung des Sacraments« (Spener 1849, 300f).

At der er sket en forskydning i hans teologiske udlægning af dåbens betydning, synes også at bekræftes af nogle forandringer Hans Egede foretog i sine beskrivelser af den første grønlandske dåb. I 1724 havde han skrevet, at Jesus havde indstiftet dåben som et middel for alle, der ville blive salige og at ingen kommer til Guds Rige uden at være døbt og han havde derfor døbt barnet, som derved blev »første Grøde af disse hedenske Grønlænder« (Bobe 1925, 110). Dåben af dette barn beskrev han igen i 1737, men da i en anden form. I gengivelsen i 1737 var forældrenes tro kommet ind i billedet. Da hed det, at Jesus befalede at »døbe alle deres Børn, som troe, paa det de kunde blive salige«, og da den grønlandske far adspurgte om sin tro bekræftede denne, valgte Egede at døbe, hvad faderen ligefrem bad den tøvende Egede om (*Omstændelig Relation*, 127). Ved denne nye beskrivelse af begivenheden havde Egede fralagt sig ethvert ansvar for i sit missionsarbejde at 'lokke eller tvinge' grønlænderne til dåb, som missionskollegiet havde udtrykt frygt for. Det er dog påfaldende, at Hans Egede efterfølgende nægtede at imødekomme de samme forældres ønske om egen dåb med henvisning til, at de først skulle lære at kende Gud og hans vilje (*Omstændelig Relation*, 128) – her var der pludselig ikke længere tale om nogen tro hos forældrene! En mulig tolkning af disse to forskellige gengivelser er, at Hans Egede i 1737 – midt i pietismens tid – ikke længere ønskede at lægge røst til en så stærk vægtlægning på dåbens umiddelbare frelsesbetydning i sig selv, men at han på det tidspunkt ønskede at flytte mere vægt over på troen og ønsket om dåb.

Eksemplerne tyder tilsammen på, at Egede lagde lidt mindre vægt på dåbens sakramentale karakter i 1737 end i 1720'erne. Måske er dette sket under påvirkning fra hoffet. Vi ved at hoffet i en skrivelse fra marts 1737 ville have en biskop til at advare konfirmanderne mod »en blind Tillid til deris Daab« (Rørdam *Bidrag* 1909-11, 390). Erik Pontoppidan (1698-1764), der senere på året 1737 afleverede manuskriptet til den nye lærebog, har tilsyneladende kendt dertil, for han bruger i hvert fald præcis dette udtryk i sit spørgsmål 640 om sakramenterne, hvor det hedder, at man ikke må sætte »en blind Tillid til disse Midlers Brug« (Pontoppidan 1953, 188). Om Hans Egede også har kendt denne skrivelse, kan man ikke vide, men selve holdningen kan ikke have været ham ukendt. Efter sin hjemkomst havde Hans Egede haft en meget lang samtale med kongen, og han fik selv i begyndelsen sin bopæl i Vajsenhuset, nabo til den ledende pietist Enevold Ewald (1696-1764) og befandt sig således på selveste pietismens højborg i København (Seip 1958, 259). Han kan ikke have undgået at få pietismens anliggender tæt ind på livet fra og med 1736.

Sammenhængen mellem dåb og menighedstilknytning kom også lidt mere til udtryk i 1737-skrifterne. Nu hed det, at den døbte blev en del af kirken (*Omstændelig Relation*, 349.357), hvorfor Egede også følte det som sin pligt at tage sig af små forældreløse børn, især hvis de var døbt: »Siden tvende af disse Børn tilforne var døbt af mig, var

jeg saa meget mere pligtig til at antage mig dennem udi denne deres elændige Tilstand« (*Omstændelig Relation*, 359). Denne fremhævelse af dåbens sammenhæng med et menighedsliv kan have sammenhæng med, at pietismen fra begyndelsen havde villet forny kirke og menighedsliv. Der kan også have været tale om inspiration fra Speners katekismus, der rummede en grundig gennemgang af kirkens enhed og hellighed osv.

Bag Egedes nye dåbspraksis i Grønland kunne der teoretisk tænkes at ligge en indflydelse fra et andet afsnit i Speners lærebog, hvori der redegøres for den lutherske tanke, at dåben i sig selv skaber troen. I spørgsmål 1017 stillede Spener det spørgsmål: »Thut aber die Taufe auch etwas zu dem Glauben?«, og han svarede bekræftende: Dåben skaber troen hos små børn, fordi Helligånden udgydes over dem i dåben og tager bolig i dem, og således »ist der Glaube die Seele solcher neuen wiedergeborener Menschen« (Spener 1849, 307). Således indfører Spener i sin lærebog det luthersk-teologiske begreb *Donatio Fidei*: Dåben formidler »Helligåndens gave« og denne gave tolkes som troen eller evnen til at tro. For så vidt dåben formidler troen/evnen til at tro, vil dette være et argument for alle børns hurtige dåb, da dåben fremmer deres mulighed for at tro (Aalen 1966, 178ff). Spørgsmålet er: Var der sådanne teologiske tanker fra fx Spener bag Egedes nye dåbspraksis? Nej, intet i hans skrifter tyder på en lære om, at dåben skaber troen hos barnet. For Egede kom troen ved forkyndelsen: »At Troen er Guds Gierning, og at Troen gives os ved Ordets Hørelse, vide vi af Guds Ord, og befinde det også i Sandhed« (*Omstændelig Relation* Fortalen, 5). Så på dette punkt ses der ikke nogen afhængighed af eller parallelitet med Speners lærebog. Dette bekræftes også af hans senere kritikere. Tanken om barnedåben som et missionsredskab i sig selv fandtes hos en række danske teologer i 1800-tallet: Hans Mathias Fenger (1850-1930), Nicolai Gottlieb Blædel (1816-1879) og Andreas Gottlob Rudelbach (1792-1862). Disse kritiserede alle Egede for hans restriktive barnedåbspraksis og fandt, at der kunne være kommet flere frugter af hans missionsarbejde, hvis han havde sans for »den objektive Naadegave i Daaben«, der giver den døbte »det evige Livs Kræfter« (Fenger 1879, 110.210 – se også Bloch-Hoell 1958, 32. Rudelbach 1848, 318f.).

Vi har nu set, at Hans Egede i sine skrifter i 1737 på en række punkter – men ikke alle – har justeret sine teologiske udsagn om dåben i en retning, som kan siges at svare godt til årtiets fremherskende statspietistiske retning: Mere vægt på genfødsel og det nye liv. Lidt mere vægt på troens betydning og lidt mindre vægt på dåbens nødvendighed. Lidt mere vægt på sammenhængen mellem dåb og menighed. Egede kan have været påvirket hertil fra mange sider, og det kan ikke udelukkes, at han er blevet præget af Speners katekismusforklaring, der altså var udgivet på dansk i de mellemliggende år. Et enkelt sted synes der at være tale om Egedes direkte overtagelse af en formulering fra Speners lærebog, mens han på den anden side ikke har overtaget Speners teologiske tanker om troen som en gave i dåben.

Konklusion

Artiklen har præsenteret og analyseret Hans Egedes dåbsforståelse frem til 1737. I 1720'erne er det påvist, at han havde en stærkt sakramental opfattelse af dåben og dens nødvendighed til salighed. Her var Egede grundlæggende på linje med Kirkeritualet. Dåben som indføring i et tros- og menighedsliv med nadver stod til gengæld svagere end i Kirkeritualet. Det samme gjaldt fadderinstitutionen. Egede brugte kun undtagelsesvist faddere ved dåb af grønlandske børn og lagde vægten på de døbtes muligheder for at fortsætte med at blive oplært af ham og andre danske præster, der således kom til at spille en meget central rolle. Derved kom et højt dåbssyn og embedssyn, men et svagt menighedsbegreb og nadversyn til at karakterisere hans tidlige virke i Grønland. Ved voksnes dåb lagde Egede i 1720'erne vægt på den døbtes følelsesmæssige grebthed af troen, hvad Kirkeritualet ikke gjorde. Disse Egedes særlige anliggender i 1720'erne viser ikke nogen afhængighed af Speners lærebog.

Der var i skrifterne fra 1737 tale om en ændret dåbspraksis. Egede døbte nu grønlandske børn umiddelbart efter fødslen, hvis blot forældrene ønskede dåben og ikke stillede sig i vejen for børnenes senere oplæring. For voksne grønlandere stilledes der også færre krav til deres viden om kristentroens indhold forud for deres dåb. Hermed havde Egede bevæget sig længere væk fra Kirkeritualet, men havde dog gjort det med opbakning fra Missionskollegiet.

Dåbsteologien havde Hans Egede i sine skrifter i 1737 på en række punkter justeret i en retning, som kan siges at svare godt til årtiets fremherskende statspietistiske retning: Mere vægt på genfødsel og det nye liv. Lidt mere vægt på troens betydning og lidt mindre vægt på dåbens nødvendighed. Lidt mere vægt på sammenhængen mellem dåb og menighed. Egede kan været påvirket hertil fra mange sider, men det kan ikke udelukkes, at han er blevet direkte præget af Speners katekismusforklaring, der altså er udgivet på dansk i de mellemliggende år. Et enkelt sted synes der at være tale om Egedes direkte overtagelse af en formulering fra Speners lærebog. På den anden side har Egede ikke overtaget Speners teologiske tanker om troen som en gave i dåben.

Hans Egede havde sin lidt særlige og skiftende profil med hensyn til dåb og dåbspraksis, men han bevægede sig altid inden for en klar luthersk teologisk ramme, og de gode frugter heraf ses den dag i dag. Grønland fik på grund af Egede noget i det arktiske område enestående: En landsomfattende luthersk folkekirke med en stærk barnedåbstradition.

Note

- 1 Neeindam 1933, 82ff. I en artikel under udgivelse påvises der dog også en række teologiske forskelle på Speners og Pontoppidans

katekismusforklaringer, se Kurt E. Larsen: *Pontoppidan versus Spener: No Better Times, but more personal Piety within the national Church.*

Litteratur

- Aalen, Leiv. 1966: »Gjenfødselen i luthersk læretradisjon«. I *Ord og Sakrament*, 173-190. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bloch-Hoell, Niels Egede. 1958. »Trekk av Hans Egedes kristendomsforståelse«. I *Hans Egede. Studier til 200-årsdagen for hans død, 5. november 1958*, redigert av Olav Guttorm Myklebust, 19-38. Oslo: Forlaget Land og Kirke.
- Bobé, Louis (udg.). 1925. »Hans Egede: Relationer fra Grønland 1721-1736«. I *Meddelelser om Grønland*, bind LIV, 1-304. København: C. A. Reitzel.
- Bobé, Louis. 1941. *Hans Egede og Grønland*. Kbh: Bianco Lunos bogtrykkeri.
- Brecht, Martin (udg.)1993. *Geschichte des Pietismus, bind 1: Der Pietismus vom siebzehnten bis zum frühen achtzehnten Jahrhundert*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Danbolt, Erling. 1958. »Den unge Egedes misjonssyn«. I *Hans Egede. Studier til 200-årsdagen for hans død, 5. november 1958*, redigert av Olav Guttorm Myklebust, 39-64. Oslo: Forlaget Land og Kirke.
- Danmarks og Norges Kirke-Ritual, 1685-1985, udgivet af Konvent for kirke og teologi 1985.
- Egede, Hans. 1738. *Omstændelig og udførlig relation angaaende Den Grønlandske Missions Begyndelse og Fortsættelse samt hvad ellers mere derved Landets Recognoscering, dets beskaffenhed, og Indbyggernes Væsen og Leve-Maade vedkommende, er befunden af Hans Egede, først Guds Ords u-værdig Lærere for Vogens Menigheder udi Nordlandene, derefter kongelig dansk Missionair udi Grønland, Kjøbenhavn 1738*.
- Egede, Hans. 1958. »'kort beretning om den grønlandske missions beskaffenhed' med innledning av Erling Danbolt«. I *Hans Egede. Studier til 200-årsdagen for hans død, 5. november 1958*, redigert av Olav Guttorm Myklebust, 299-313. Oslo: Forlaget Land og Kirke.
- Fenger, H. M. 1879. *Bidrag til Hans Egedes og den grønlandske Missions Historie 1721-1760*. København: Gad.
- Gad, Finn. 1969. *Grønlands historie, II, 1700-1782*, to halvbind. København: Nyt Nordisk Forlag.
- Larsen, Kurt E. 2020: »Hans Egedes «mageløse udholdenhed». Den modne Hans Egedes missionssyn og historiebrug«. *Norsk Tidsskrift for Misjonsvitenskap* 74 (3): 143-165. <https://journals.mf.no/ntm/issue/view/530>
- Lidegaard, Mads. 1993. *Grønlandernes kristning. Eskimoerne og kirken II*. Nuuk: atuakiorfik.
- Neiendam, Erik. 1930-1933. *Erik Pontoppidan, studier og bidrag til pietismens historie*, bind 1-2. København.
- Nielsen, Flemming A. J. 2012. »Da apokalyptikken kom til Grønland – de første grønlandske tekster og hvad deraf fulgte«. I *Grønlandsk kultur- og samfundsforskning 2010-2012*, 31-50. Nuuk.

- Nielsen, Flemming A. J. 2014. »En ukendt grønlandsk katekismus fra 1724«. I *Grønlandsk kultur- og samfundsforskning 2013-2014*, bind 1, 123-144. Nuuk.
- Pontoppidan, Erik. 1953. *Sandhed til Gudfrygtighed*. Øster Snede.
- Rudelbach, Andreas G. 1848. »Hans Egede, Grønlands Biskop 1686-1758«. I *Christelig Biographie, I*, 284-360. Kjöbenhavn: C.A. Reitzel
- Rørdam, Holger Fr. 1907-1909. »Bidrag til Separatismens Historie i Christian VI's Tid«. *Kirkehistoriske Samlinger*, 5. Række, 4. Bind, 426-512.
- Rørdam, Holger Fr. 1907-1909. »Svenske Emigranternes Ophold i Danmark 1734 o flg. Aar. Af Kn. Heibergs Samlinger«. *Kirkehistoriske Samlinger*, 5. Række, 4. Bind, 1907-1909, 48-140.
- Rørdam, Holger Fr. 1909-1911. »Bidrag til Konfirmationens Historie«. *Kirkehistoriske Samlinger*, 5. Række, 5. Bind, 368-396.
- Seip, Didrik Arup. 1958. »Språket hos Hans Egede og hans sønner«. I *Hans Egede. Studier til 200-årsdagen for hans død, 5. november 1958*, redigert av Olav Guttorm Myklebust, 227-260. Oslo: Forlaget Land og Kirke.
- Spener, P. J. 1849. *D. Philipp Jacob Speners Erklarung der christlichen Lehre navn der Ordnung des kleinen Katechismus D. Martin Luther*, Evangelische Bucherverein, 2nd ed. Berlin.

Forfatter

Kurt E. Larsen
Fjellhaug International University College –
Aarhus
Katrinebjergvej 75
8200 Aarhus N
kl@teologi.dk

Artiklen er blevet godkendt ved en redaktions-
uafhangig fagfallelvurdering.